
sint-janshospitaal
brugge
1188/1976

deel 2

Tentoonstelling georganiseerd door de Commissie van
Openbare Onderstand van Brugge

5 juni - 31 augustus 1976

Oud Huisraad

F. Van Molle
M. Mommeyer

De uitrusting van het Sint-Janshospitaal vergde een grote verscheidenheid van meubelen en ander huisraad zowel ten behoeve van de kloosterlingen als van de zieken. Terwijl van het meubilair van de oude ziekenzalen door de ontwikkeling van de verpleging en vooral door de onttakeling der zalen in de vorige eeuw haast niets is overgebleven, bleef een belangrijk deel van de inrichting der kloostergebouwen behouden. Hiervoor mag de continuïteit van het kloosterleven ter plaatse verantwoordelijk gesteld worden. Wel werden onder het beheer van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen in de negentiende eeuw voorwerpen uit andere liefdadigheidsinstellingen naar het Sint-Janshuis overgebracht en kunnen deze niet altijd van het oorspronkelijk hospitaalbezit onderscheiden worden. Dit laatste wordt echter vaak aangeduid door de voorstelling van in het hospitaal vereerde heiligen, door de afbeelding van het hospitaalembleem, dat uit de attributen van Sint-Jan de Evangelist en Sint-Jan de Doper bestaat, evenals door de aanwezige opschriften. Een eerste, fragmentarische raadpleging van de bewaarde archivalia en bijzonder van de rekeningen van de broeder-bursiers en van de huishoudboekjes van de zuster-oversten wierp enig licht op vele voorwerpen, die in vroegere eeuwen werden aangekocht maar meestal verloren zijn gegaan. Rechtstreekse inlichtingen over het huisraad, dat bewaard bleef en meestal niet van vóór de zeventiende eeuw dateert, zijn in de tot nog toe geraadpleegde archivalische bronnen eerder schaars. Er moet bovendien rekening mee gehouden worden dat heel wat voorwerpen door schenking het patrimonium van het hospitaal kwamen verrijken.

Het waren meestal Brugse ambachtslieden waarop voor de inrichting van het Sint-Janshuis een beroep werd gedaan. Zilversmeden, geelgieters, koperslagers, tinnegieters, schrijnwerkers, beeldsnijders en andere meesters kregen opdrachten toevertrouwd. Zodoende weerspiegelt het bewaarde huisraad het Brugse kunstambacht van weleer. Het hospitaal bergt menig kunstvoorwerp, dat niet alleen van een degelijk vakmanschap maar ook van een kunstzinnig vermogen getuigt. Het hospitaalbezit kan dan ook niet over het hoofd gezien worden bij de studie van de kunstambachten, die gedurende vele eeuwen te Brugge een hoge bloei kenden. Wijl dergelijke studie nog moet ondernomen worden, kon bezwaarlijk een volledige en definitieve identificatie van de voor deze tentoonstelling uitgekozen voorwerpen bekomen worden. Het is dan ook niet alleen de bedoeling bij te dragen tot een betere kennis en waardering van het kunstpatrimonium van het aloude Sint-Janshospitaal maar ook tot de verdere studie van de Brugse kunstambachten.

Tin

Het tinnegoed werd zeer op prijs gesteld als tafel- en keukengerei. Volgens de bewaarde rekeningen schafte het hospitaal zich in de loop der eeuwen vooral tinnen schotels aan evenals borden, drink- en schenkkannen, kommen, bekers en lepels. Het waren stellig geen pronkstukken, maar eenvoudig en degelijk huisraad. Een bijzondere vermelding in hospitaalverband verdient de herhaalde aankoop van *tutecroesekens*, ook wel *pijpcroesekens* genoemd, die in de zeventiende eeuw meestal per half dozijn gekocht werden. Het waren kleine bekers, voorzien van een oor en een lange, laag aangezette tuit, waarmee men de bedlegerige zieken gemakkelijk kon te drinken geven. Al dit tingerei werd bij de Brugse tinnegieters gekocht. Dezen namen ook regelmatig het buiten gebruik gestelde tin van het hospitaal over, zodat mede hierdoor weinig oud tin bewaard gebleven is. Onder de nog bekende voorwerpen zijn er verscheidene die, benevens tinmerken, ook het eigendomsmerk van het hospitaal dragen. Dit werd ingeslagen met een ovale stempel, die een beker met een draakje, het attribuut van Sint-Jan de Evangelist, afbeeldt.

Talrijk zijn de Brugse tinnegieters, die als leveranciers in de hospitaalrekeningen vermeld worden. Vooral in recentere tijden blijkt duidelijk dat de zusters zich gedurende verscheidene jaren bleven wenden tot een zelfde atelier, dat hun vertrouwen genoot. Zo deden zij op het einde van de zeventiende en tijdens de eerste helft van de achttiende eeuw achtereenvolgens beroep op Bartholomeus De Schrijver, Jan De Roover, Jozef De Nedt en Erasmus Van Houtryve. Sinds 1744-45 gaven zij gedurende meer dan een halve eeuw de voorkeur aan de gieterij Ryelandt. Judocus Ryelandt was op 2 september 1742 meester geworden in het tinnegietersambacht, waarvan hij tot viermaal toe als deken fungeerde; hij overleed op 3 november 1783. Onderwijl had zijn zoon Jacobus op 18 augustus 1765 het meesterschap verworven. Hij behield de klandizie van het hospitaal tot aan zijn dood op 5 maart 1805.

Sinds 1820 deed het hospitaal zijn aankopen in de gieterij Vande Castele. Josephus Johannes Vande Castele, die de werkplaats oprichtte, overleed reeds op 17 augustus 1829. Zijn weduwe, die in 1837 met tinnegieter Jacobus Delrue huwde, zette de gieterij voort die in 1853 door haar zoon, Josephus Marie Vande Castele, overgenomen werd en mocht blijven rekenen op de bestellingen van het hospitaal. Na diens overlijden op 24 februari 1885, ging de gieterij, die sinds 1824 in de Steenstraat gevestigd was, ten laatste over op zijn zoon Jules Charles, die overleed als rentenier op 17 oktober 1931. Hij was niet alleen de laatste van drie generaties tinnegieters, maar ook de laatste oude tinnegieter te Brugge. Het tinbedrijf was niet opgewassen tegen de faïenceproductie, die vaatwerk leverde dat goedkoper was en ook gemakkelijker kon onderhouden worden. Het Sint-Janshospitaal, dat in de loop van de negentiende eeuw zijn tingerei nog had aangevuld en het ijverig met duinzand had geschuurd, volgde ten slotte deze ontwikkeling en stelde zijn tinnegoed buiten gebruik. Het weinige tin, dat thans nog in het hospitaal wordt aangetroffen, werd, zoals de aanwezige merktekens aantonen, meestal door de Vande Casteles geleverd. In de huidige stand van het onderzoek is het echter onmogelijk de merken van de verschillende leden van deze tinnegietersfamilie te onderscheiden, zodat er hier slechts een globale identificatie van gegeven wordt.

Bibliografie :

A. LOWYCK, *Lijst van Brugse tinnenpotgieters*, in *Ons Heem*, 13, 1959, p. 115-118; 14, 1960, p. 198-199 (lijst van de dekens en vinders van het ambacht).

H.39 Schotel

Brugge, onbekend tinnegieter, 19de eeuw.

Tin. Diam. 33,5 cm.

Merken : Brugse letter b in schild, uitgesleten roosmerk.

De ronde schotel heeft een ondiep plat en een gebogen boord met profielrand. Op de boord is de eigendomsstempel van het hospitaal ingeslagen evenals de letter R.

Verz. R. Reynaert, Assebroek.

H.40 Schotel

Brugge, onbekend tinnegieter, 19de eeuw.

Tin. 26,5 × 20,5 cm.

Merken : Brugse letter b in schild, uitgesleten roosmerk.

Ovale schotel met ondiep plat en brede boord met accoladevormige en geprofileerde rand. Onder op de bodem bevindt zich de eigendomsstempel van het hospitaal en de ingeslagen letter C.

H.41 Papkommetje

Brugge, J. Vande Castele, 19de eeuw.

Tin. H. 5,5 cm. Diam. met oren 22 cm.

Merken : gekroonde letter X, J. VAN DE CASTEELE in licht gebogen band.

Gewelfd rond bakje met versterkte liprand en met twee vlakke drielobbige oren. Een van de oren draagt de eigendomsstempel van het hospitaal.

Verz. R. Reynaert, Assebroek.

H.42 Ziekenbeker

Brugge, J. Vande Castele, 19de eeuw.

Tin. H. 7 cm. Diam. 7 cm.

Merken : Brugse letter b in schild, dubbele roos met leeuwschild in het hart en onder een kroon met in de band de letters VDC.

Deze ziekenbeker, eertijds *tutecroeseken* genoemd, heeft een licht uitstaande wand met een eenvoudig oor en een lange, gebogen tuit, die onderaan dicht bij de bodem aangezet is. Onder op de bodem ingeslagen letters SK en M.

Cat. nr. H.43.

H.43 Schenkkan

Brugge, J. Vande Castele, 19de eeuw.

Tin. H. 15 cm. Diam. voet 7,5 cm.

Merken : ten dele uitgesleten roosmerk met leeuwschild in het hart en onder een kroon met in de band de letters V...

Dit kantype schijnt in meer dan één Brugse gieterij ook reeds vroeger bijval gekend te hebben. Op een geprofileerde voering rust een gedrukte sferische buik, die vernauwt tot een cilindrische hals met licht uitstaande rand. De uitgeschulpte tuit is met kleine bolplooien versierd. Het licht gewelfde deksel is met een tweekakig scharnier, voorzien van een schelpvormige klauw, bevestigd op een haakvormig oor. Eigendomsstempel van het hospitaal op de bodem.

H.44 Drinkkan

Brugge, J. Vande Castele, 19de eeuw.

Tin. H. 17,8 cm. Diam. bodem 9,7 cm.

Merken : gekroonde letter X, J. VANDE CASTEELE in licht gebogen band.

Het conisch lichaam met licht versterkte bodem en liprand draagt een laag gewelfd deksel. Dit is met een tweekakig scharnier, uitgerust met een bolvormige klauw, op het haakvormige oor bevestigd. Op het oor is een letter V ingestempeld. Op de bodem bevindt zich de eigendomsstempel van het hospitaal.

H.45 Literkan

Brugge, Ryelandt-Van Giessen, eerste derde 19de eeuw.

Het merk wijst op een relatie tussen de gieterij van Jacobus Ryelandt, overleden in 1805, en die van Johannes Van Giessen. Deze laatste, geboren te Heusden (Ned.), werd vrijmeester-tinnegieter te Brugge op 20 januari 1788 en overleed er op 24 mei 1827; wellicht had hij Ryelandts atelier overgenomen.

Tin. H. 18,6 cm. Diam. bodem 9,7 cm.

Merk : ten dele uitgesleten ovale stempel met opschrift : ..ELANT ..N GIESSSEN .. Bruges.

Cilindrisch lichaam met versterkte bodem en boord. Op het rechthoekige oor is met losse letters het woord LITER ingestempeld. Op de boord stempel met monogram HK.

H.46 Brandewijnlepel

Brugge (?), onbekend tinnegieter, tweede helft 18de eeuw.

Tin. H. 14,3 cm, met houten steel 39,9 cm.

Geen merken.

Bolvormig bakje met zijwaarts geplaatste tuit. In de huls is een gedraaide houten steel bevestigd met balustervormige verdikking. Blijkbaar gemaakt naar een model dat ook in zilver en eveneens door Brugse edelsmeden vervaardigd werd (cfr. nr. H.31).

H.47 Deksel

Brugge, François D'Hollander, tweede helft 18de eeuw.

F. D'Hollander werd meester-tinnegieter op 25 februari 1742 en was tot vijfmaal toe deken van het ambacht. Hij overleed op 22 september 1800.

Tin. Diam. 10,7 cm.

Merken : Brugse letter b in schild, dubbele roos met leeuwschild in het hart en onder een kroon met in de band de letters F en D.

Rond, licht gewelfd deksel met staande rand. Midden op het deksel is een vierkante stempel met de letter P ingeslagen. Dit deksel is een van de vele exemplaren, die door deze tinnegieter voor de potten en kruiken van de hospitaalapotheek gemaakt werden.